

De kunst van het leraar zijn

Een persoonlijk ontwikkelingsstraject voor ondernemende leraren

TEKST: MERLIJN WENTZEL www.nivaz.nl

Het omgaan met leerlingen op school is een aaneenschakeling van 'pedagogische ogenblikken'. Momenten waarin de leraar in een 'split second' een beslissing moet nemen. Hij of zij moet onmiddellijk weten wat te doen of juist niet te doen en kan het zich niet veroorloven al te lang stil te staan bij de afweging van de meest adequate reactie.

Pedagogische tact

Wat een leraar doet in de omgang met leerlingen heeft veel weg van het improviseren van musici. De benodigde ervaring, kennis en vaardigheden zijn beschikbaar, maar je weet van tevoren niet hoe het zal gaan, wat nodig is om te doen en waar het naartoe gaat. Toch komt er bijna altijd iets moois uit. Dat komt doordat de deelnemers weten waar ze mee bezig zijn en met inzicht en creativiteit reageren op wat zich op dat moment ontvouwt. In de omgang met kinderen noemen we dit handelen en het daarbij behorende 'gevoelsmatig weten wat te doen' pedagogische tact (van Manen).

Pedagogische tact is een uiting van de verantwoordelijkheid die leraren hebben met betrekking tot het onderwijzen en ondersteunen van leerlingen in hun groei. Het gaat hierbij om het scheppen van een goede sfeer in de klas, waaronder het opstellen van regels en procedures met leerlingen en hen leren zich daaraan te houden. Even belangrijk is het de leerlingen te helpen goede ervaringen op te doen, moeilijkheden te overwinnen, problemen op te merken en leerlingen uit te dagen tot het creëren van oplossingen.

Keuzes maken

Maar hoe weten leraren keer op keer wat 'goed' is om te doen? Onderwijs en opvoeding zijn typisch situaties waarin 'de waarheid' (de juiste beslissing, het goede doen) niet wordt bepaald op basis van het rationeel-logisch analyseren van de situatie en het toepassen van empirisch-analytische kennis. In een pedagogische situatie is er bijna nooit één goed antwoord. Het gaat eerder om voortdurende afstemming, afhankelijk van

de context. Bovendien wordt de keuze voor een reactie niet alleen bepaald door principes van effectiviteit (wat werkt hier in deze situatie), maar ook door normatieve, ethische (wat is 'goed' om te doen) en affectieve overwegingen.

Leraar zijn is een oefening in kwetsbaarheid

De noodzaak om in elke, steeds wisselende, situatie ogenblikkelijk het goede te doen, terwijl daarvoor geen vaststaande regels of procedures zijn op te stellen, maakt omgaan met leerlingen een spannende activiteit. De plaats waar deze spanning wordt vastgehouden is het innerlijk van de leraar (Palmer). De leraar zelf is het belangrijkste instrument in het onderwijs. En daarmee is leraar zijn een dagelijkse oefening in kwetsbaarheid. In onveilige situaties, zoals een sterk oordelende omgeving, kan deze kwetsbaarheid omslaan in angst. Zelfvertrouwen en vertrouwen in de ander (collega's en leerlingen) zijn essentiële voorwaarden voor ontspannen en creatief leraarschap.

Pedagogische tact is vooral een kwestie van doen. Hoewel je weet waar je mee bezig bent, is voor reflectie op het moment zelf, nauwelijks ruimte. De meeste situaties vragen om een onmiddellijke reactie en ook achteraf is er weinig rust, want meestal dient zich meteen een nieuwe situatie aan. Het handelen gaat vooraf aan het denken (Varela).

Antwoord op kwaliteit van het handelen: Zelfbewustzijn

Pedagogische tact is dus typisch gelegen in de kwaliteit

van het handelen. Dat is niet te leren buiten de context en het is ook niet van tevoren te plannen. Wel kun je je erop voorbereiden door een zeker zelfbewustzijn te ontwikkelen (van Manen). Je moet jezelf leren kennen. Door je eigen opvattingen, overtuigingen en motieven te onderzoeken, krijg je meer inzicht in wat je doet. Je gaat begrijpen waarom je in bepaalde situaties op een bepaalde manier handelt. Daardoor kan je de leerlingen in nieuwe situaties meer zelfbewust en met een goed gevoel tegemoet treden. Ook het terugkijken op praktijkervaringen kan bijdragen aan een groeiend zelfbewustzijn. Zien wat je doet en zien welk effect jouw handelen heeft op de leerlingen, kan helpen de volgende keer nog beter af te stemmen op wat nodig is. Reflectie bevordert de 'pedagogische conditie' van de leraar (van Manen).

Ondewijs is pas goed, als het goed is in de ogen van de leerlingen

Rest ons de vraag: wat is pedagogische kwaliteit? Pedagogische kwaliteit wordt bepaald door de betekenis die de leraar en de leerling er aan geven. De leraar heeft persoonlijke en schoolgebonden waarden, overtuigingen en opvattingen. Op basis daarvan stelt zij haar eigen criteria voor 'goed onderwijs' vast. Maar het onderwijs is pas goed, als het ook goed is in de ogen van de leerlingen. Zij zijn dus de belangrijkste gesprekspartner van de leraar bij het vaststellen van de pedagogische kwaliteit. Een leraar moet weten wat haar leerlingen belangrijk vinden en wat zij van haar verwachten. Maar ook hoe zij haar handelen beoordelen in het licht van de gestelde criteria. Ontwikkeling van

pedagogische tact vindt dus plaats in een voortdurende dialoog met de leerlingen.

Het ontwikkelingstraject pedagogische tact

Het ontwikkelingstraject pedagogische tact is een module van het NIVOZ Pedagogisch Curriculum. De module heeft als aangrijpingspunt het handelen van de leraar. Het ontwikkelingstraject pedagogische tact is daarom een practicum voor leraren dat bestaat uit drie fasen:

1. Welke leraar wil ik zijn?
2. Welke leraar ben ik in de ogen van leerlingen?
3. Ontwikkeling van pedagogische tact.

Bedoeling van het ontwikkelings-traject pedagogische tact

Het traject is bedoeld voor leraren die, door middel van zelfreflectie en in dialoog met de leerlingen, de kwaliteit van de interactie met hun leerlingen willen ontwikkelen. Dit vraagt een zekere moed, openheid en de bereidheid eigen denken en doen ter discussie te stellen.

Leraren die meedoen zullen zichzelf beter leren kennen, hun eigen criteria voor 'goed onderwijs' leren vaststellen, hun eigen handelen in de klas onder de loep nemen, een voortdurende dialoog met de leerlingen aangaan en hun pedagogische tact (verder) ontwikkelen door te reflecteren op praktijkervaringen. Meer informatie over het traject is te verkrijgen via www.nivoz.nl.